

HARBIY DEONTOLOGIYANING AXLOQIY-ME'YORIY TAMOYILLARI VA ULARNING RAQAMLI MULOQOT TIZIMIDA NAMOYON BO'LISHI

Soyibnazarov Bahtiyor Abdunazar o'g'li

tadqiqotchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17355430>

Annotatsiya: Ushbu tezisda harbiy deontologiyaning mazmuni va uning raqamli muloqot tizimida namoyon bo'lishi ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Deontologik yondashuv kasbiy burch, xizmat intizomi, maxfiylik, javobgarlik va hurmat tamoyillariga asoslanadi; raqamli muhitda esa bu tamoyillar axborot xavfsizligi, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish, operativ xavfsizlik (OPSEC), onlayn etik muomala va ijtimoiy tarmoqdagi xulq qoidalari orqali real amaliy ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda axloq falsafasining markaziy g'oyalari (kategorik imperativ, kommunikativ ratsionallik) harbiy etika va axborot etikasi bilan integratsiyada tahlil qilinadi, harbiy ta'lim muassasalarida raqamli muloqot madaniyatini shakllantirishga doir metodik yo'nalishlar, baholash mezonlari hamda amaliy ko'rsatkichlar muhokama qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, deontologik tamoyillarni raqamli siyosatlar, standartlashtirilgan protokollar va axloqiy kompetensiya modullari bilan uyg'unlashtirish bo'lajak harbiy xizmatchilarda barqaror raqamli muloqot madaniyatini shakllantirishning asosiy omilidir.

Kalit so'zlar: harbiy deontologiya, raqamli muloqot, axloqiy-me'yoriy tamoyillar, axborot xavfsizligi, maxfiylik, OPSEC, kommunikativ etika, kasbiy burch.

Harbiy deontologiya — bu harbiy xizmat subyektlarining kasbiy burchini bajarish jarayonida axloqiy-me'yoriy tamoyillarga rioya etishiga doir nazariya va amaliyotlarning yaxlit tizimidir. Unda axloqiy majburiyat, xizmat intizomi, boshqaruv zanjiriga sadoqat, komandir va safdoshga hurmat, fuqaroga nisbatan mas'uliyat, shuningdek, kuch ishlatishning qonuniyligi kabi masalalar alohida o'rin tutadi. XXI asrda harbiy faoliyatning barcha bo'g'inlari raqamli muhit bilan uzviy bog'langan: vaziyatli xabardorlik, shtab kommunikatsiyasi, razvedka va qaror qabul qilish tizimlari, shaxsiy va rasmiy muloqot kanallari, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot oqimlari. Shu bois deontologik tamoyillar faqat an'anaviy xizmat munosabatlarida emas, balki raqamli kommunikatsiya me'yorlarida ham izchil ifodalanishi shart. Mazkur maqola harbiy deontologiyaning falsafiy asoslari va ularning raqamli muloqotda namoyon bo'lish mexanizmlarini yoritadi, normativ-huquqiy talablar, axborot etikasi va amaliy ta'lim metodikasi o'rtasidagi bog'lanishni tahlil qiladi.

Tadqiqotning maqsadi harbiy deontologiyaning asosiy axloqiy-me'yoriy tamoyillarini aniqlash va ularning raqamli muloqot tizimidagi ifodasini ilmiy-nazariy asoslashdan iborat. Bu jarayonda kategorik imperativ va kommunikativ etika g'oyalarini harbiy xizmatning kasbiy burchi va intizom talablari bilan uyg'unlashtirish, raqamli platformalarda me'yoriy xulqning konseptual modelini ishlab chiqish hamda harbiy ta'lim muassasalarida raqamli muloqot madaniyatini shakllantirishga doir metodik yondashuvlarni belgilash ko'zda tutiladi.

Tadqiqot falsafiy-axloqiy va pedagogik manbalarning kontent-tahliliga tayandi. Harbiy intizom va etik kodekslarga oid normativ-huquqiy hujjatlar, axborotlashtirish va shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risidagi milliy qonunlar, shuningdek, xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan rahbarlik doktrinalari konseptual asos sifatida tanlandi. Nazariy yondashuv sifatida deontologik etika, kommunikativ etika, axborot etikasi va kasbiy etikani integratsiyalovchi tizimli-analitik usul qo'llandi. Pedagogik komponentda kompetensiyaga

yo'naltirilgan modellashtirish, o'quv jarayonida stsenariyli simulyatsiyalar, refleksiv tahlil va formatif baholash elementlari konseptual darajada tahlil qilindi.

Deontologik etikada burch kategoriyasi axloqiy qarorlarning shaxsiy manfaat yoki oqibatga bog'liq bo'lmagan me'yoriy asosi sifatida talqin qilinadi. Harbiy kontekstda bu burch xizmat qasamyodi, intizom va komandirlik-boshqaruv tizimi orqali institutsionallashtiriladi. Raqamli muloqotda burchning mazmuni axborotning ishonchliligi va yaxlitligini ta'minlash, maxfiylik rejimini buzmaslik, rasmiy va norasmiy kanallarni farqlash, shaxsiy fikr bilan xizmat mavqeini aralashtirmaslik, ijtimoiy tarmoqlarda institut sha'nini himoya qilish kabi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Kategorik imperativdan kelib chiqib, harbiy xizmatchi raqamli makonda qo'llayotgan har bir kommunikativ harakati umumiy me'yor darajasiga ko'tarilishi mumkin bo'lgan qoida bilan muvofiqlashishi kerak. Bu, masalan, xizmatga oid ma'lumotlarni shaxsiy qurilmalarda saqlash yoki ularni sifatsiz shifrlash bilan bo'lishishning aslo me'yor bo'lolmasligini bildiradi; aksincha, bunday xatti-harakatlar umumiyashtirilganda tizimli xavfsizlikka tahdid tug'diradi.

Kommunikativ etika nuqtai nazaridan raqamli muloqotning legitimligi ochiqlik, asoslilik, hurmat va tortishuvga tayyorlik kabi talablar bilan belgilanadi. Harbiy tizimda bu talablar xizmat sirlari va operativ xavfsizlik bilan cheklanadi, biroq bu cheklovlar muloqotning axloqiy sifatini pasaytirmaydi; aksincha, maqsadga muvofiq axborot almashinuvini me'yorlashtiradi. Shu bois raqamli muloqot madaniyatini shakllantirishda "bilish zarurati" tamoyili, imkon qadar minimal oshkor etish, rasmiy arxivlash, faktcheking, manbalarni verifikatsiya qilish va diskursda shaxsga hurmatni saqlash bir-biri bilan uyg'un ishlashi lozim. Ijtimoiy tarmoqlarda tashkilot xodimi sifatida ishtirok etish mas'uliyati ham ayni shu me'yorlar bilan tartibga solinadi: fikr erkinligi kasbiy burchni buzmasligi, xizmat sirlari va hamkasblar sha'ni kamsitilmasligi, institutsional pozitsiya noto'g'ri talqin qilinmasligi kerak.

Axborot etikasi deontologik tamoyillarni raqamli mazmundagi maxfiylik, daxlsizlik, izchillik va izchillikni kuzatish kabi talablar bilan to'ldiradi. Harbiy tizimda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish, kiberhujumlardan himoyalanih, ijtimoiy muhandislikka qarshi savodxonlik, zararli kontent va dezinformatsiyani aniqlash ko'nikmalari raqamli muloqot madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Ayniqsa, real vaqtda bo'layotgan operatsiyalar chog'ida geolokatsiya, media-metama'lumotlar va raqamli izlar bilan bog'liq xavf faktorlarini bilish va ularni axloqiy intizom orqali boshqarish OPSECning deontologik talabi sifatida namoyon bo'ladi. Bu talablar faqat texnik reglamentlar bilan emas, balki shaxsiy axloqiy javobgarlik bilan ta'minlanadi, chunki har bir xizmatchining onlayn xatti-harakati umumiy xavfsizlikning eng zaif bo'g'ini bo'lishi yoki aksincha, eng muhim himoya liniyasiga aylanishi mumkin.

Ta'limiy nuqtai nazardan, bo'lajak harbiy xizmatchilarda raqamli muloqot madaniyatini shakllantirish axloqiy kompetensiya, huquqiy savodxonlik va axborot xavfsizligi ko'nikmalarini integratsiyalovchi modul orqali samarali kechadi. Mazkur modul nazariya va simulyatsiya asosida qurilishi, real stsenariylarda qaror qabul qilish dilemmalari bilan ishlashi, refleksiv tahlil va formatif baholashni o'z ichiga olishi maqsadga muvofiq. Baholash mezonlari sifatida intizomiy moslik, xavfsizlik protokollariga sodiqlik, muloqot etiketi, daliliy asoslash, manba verifikatsiyasi va onlayn muomala madaniyati ko'rsatkichlari tanlanadi. Bunday model natijadorligi shundaki, u deontologik tamoyillarni abstrakt qoida darajasidan kundalik kommunikativ odatga aylantiradi va xizmat muhitida barqaror "axloqiy immunitet" hosil qiladi.

Harbiy deontologiyaning axloqiy-me'yoriy tamoyillari raqamli muloqot tizimida burch, maxfiylik, hurmat va javobgarlikning sintezida ro'yobga chiqadi. Kategorik imperativ va kommunikativ etika g'oyalari harbiy xizmatning kasbiy intizomi bilan uyg'unlashganda, raqamli muloqotda me'yoriy xulqning barqaror modeli vujudga keladi. Bu model axborot xavfsizligi siyosatlari, OPSEC talablari va shaxsiy axloqiy mas'uliyatni o'zaro mustahkamlaydi. Harbiy ta'lim jarayonida mazkur tamoyillarni kompetensiyaga yo'naltirilgan dasturlar, simulyatsiya asosidagi dilemmalar va formatif baholash bilan qo'llab-quvvatlash bo'lajak harbiy xizmatchilarda raqamli muloqot madaniyatini shakllantirishning eng samarali yo'lidir. Natijada institut sha'ni, xizmat siri va fuqarolik ishonchi himoyalanaadi, muloqot sifati esa axloqiy me'yorlar bilan kafolatlanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Kant I. Osnovy metafiziki nraovov. — Moskva: Akademicheskiy Proyekt, 2019. — 320 b.
2. Habermas J. Teoriya kommunikativnogo deystviya. T. 1-2. — Moskva: VTsIOM, 2000. — 752 b.
3. Floridi L. The Ethics of Information. — Oxford: Oxford University Press, 2013. — 256 p.
4. Walzer M. Spravedlivye i nespravedlivye voyny. — Moskva: Izd-vo VShE, 2011. — 448 b.
5. Department of the Army. Army Leadership and the Profession (ADP 6-22). — Washington, DC: Headquarters, Dept. of the Army, 2019. — 124 p.
6. O'zbekiston Respublikasi. "Axborotlashtirish to'g'risida" Qonun. — Toshkent: Oliy Majlis, 2003. — 28 b.
7. O'zbekiston Respublikasi. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida" Qonun. — Toshkent: Oliy Majlis, 2019. — 24 b.
8. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. Harbiy intizom ustavi. — Toshkent: Mudofaa vazirligi nashriyoti, 2018. — 120 b.
9. Bayles M. Professional Ethics. — Belmont, CA: Wadsworth, 1989. — 210 p.
10. Johnson J., Wetzel R. Cybersecurity Ethics: An Introduction. — Boca Raton: CRC Press, 2022. — 198 p.